

ACADEMIA DE ȘTIINȚE SOCIALE ȘI POLITICE
INSTITUTUL DE CERCETĂRI ECONOMICE
Secția: ISTORIA GÎNDIRII ECONOMICE

- ECONOMIA RUSIEI ÎN ULTIMELE DECENII
ALE SECOLULUI XIX, DUPĂ LUCRĂRILE
UNOR ECONOMIȘTI ROMÂNI
- SOCIALIȘTII ROMÂNI ȘI „ELIBERAREA MUNCII“
- TEORIA ECONOMICĂ
- PETRE MAVROGHENI
- LUDOVIC STEEGE

*STUDII DE ISTORIE
A GÎNDIRII ECONOMICE*

Nr. 9

BUCUREȘTI

— 1970 —

P22
3015

INSTITUTUL DE CERCEȚARI ECONOMICE
Secția de Istorie a gândirii economice

Prof.dr.docent G.Zane
Dr.Gh.Dobre
Dr.Ion Cristescu
Constanța Bogdan
Radu Demetrescu

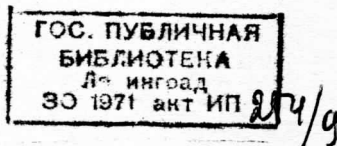
despre :

- . Economia Rusiei în ultimele decenii ale secolului XIX, după lucrările unor economiști români.
- . Socialiștii români și "Eliberarea Muncii".
- . Teoria economică.
- . Petre Mavrogheni.
- . Ludovic Steege.

STUDII DE ISTORIE A GÂNDIRII ECONOMICE

IX

- București -
1970

C U P R I N S

1. Prof.dr.docent G.Zane : Economia Rusiei în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, după lucrările unor economişti români... pag. 1
2. Dr.Gh.Dobre : Despre legăturile socialiștilor români cu organizația marxistă rusă "Eliberarea muncii" pag.17
3. Dr.Ion Cristescu : Economia politică în spectrul problematicii științelor pag.38
4. Constanța Bogdan : Petre Mavrogheni.... pag.51
5. Radu Demetrescu : Ludovic Steege pag.62

DESPRE LEGATURILE SOCIALIȘTILOR ROMÂNI CU ORGANIZAȚIA
MARXISTA RUSĂ "ELIBERAREA MUNCII"

"Eliberarea muncii" - prima organizație marxistă rusă - a luat naștere în toamna anului 1883 la Geneva. Membrii ei au fost: G.V.Plehanov, P.B.Akselrod, L.D.Deutsch, U.N.Ignatov și V.I.Zasulici. În fruntea organizației a stat G.V.Plehanov talentat teoretician și propagandist al marxismului. Actul ei oficial de înființare l-a constituit declarația-program a grupului din 25 septembrie 1883 prin care se rupea cu narodnicismul și se afirma necesitatea creării unui partid aparte al clasei muncitoare din Rusia. În acest document programatic "Eliberarea muncii" își stabilea ca sarcini fundamentale răspîndirea marxismului, critica narodnicismului și cercetarea problemelor principale ridicate de viața socială a Rusiei de atunci din punctul de vedere al marxismului. Munca desfășurată de membrii organizației "Eliberarea muncii" pentru îndeplinirea acestor sarcini a avut o deosebită importanță în istoria mișcării și gândirii revoluționare ruse. Apreciind locul și însemnătatea acestui grup în istoria mișcării muncitorești și a partidului clasei muncitoare din Rusia, V.I.Lenin scria că "Eliberarea muncii" a fundat "teoreticește social-democrația și a făcut primul pas în întîmpinarea mișcării muncitorești"¹). La Congresul al II-lea al P.C.U.S. grupul se autodizolvă.

În perioada celor aproape două decenii de existență, membrii organizației amintite au stabilit și întreținut fructuoase și largi relații și legături revoluționare cu reprezentanții mișcării socialiste și muncitorești din numeroase țări. Asemenea relații și legături ei au avut și cu socialiștii din țara noastră.

Istoricul acestor legături are un început care datează cu mult timp înainte de înființarea organizației "Eliberarea muncii". O seamă de socialiști de la noi din țară, ca de pildă, dr. Russel, C. Dobrogeanu-Gherea și alți tovarăși de ai lor, cunoscuseră personal pe unii dintre întemeietorii grupului amintit încă din perioada când primii mai activau ca participanți direcți în mișcarea revoluționară din Rusia.

P. Akselrod, referindu-se la legăturile lui cu dr. Russel din prima jumătate a dec. al VIII-lea, scria: "Ultima dată când m-am întâlnit cu el²⁾ acesta era în anul 4 al facultății de medicină, pe care însă n-a terminat-o deoarece în primăvara anului 74 a pornit "în popor" în gubernia Samara. Mai târziu, ca să scape de prigoana poliției, el a fugit peste graniță, unde, în vara anului 75 l-am reîntâlnit la Geneva"³⁾.

Cît despre C. Dobrogeanu-Gherea se știe că la începutul dec. al VIII-lea, acesta activa în cercurile revoluționare din sudul Rusiei unde aproximativ în acel timp se afla și L. Deutsch⁴⁾. Iar între anii 1874-1875 Gherea poposește de două ori la Geneva⁵⁾, unde se găsea și P. Akselrod⁶⁾.

Dr. Russel, Dobrogeanu-Gherea și alții, la mijlocul dec. al VIII-lea, urmăriți fiind de ohrana țaristă pentru activitate revoluționară, vin și se stabilesc, unii vremelnic, alții definitiv, în România. Aflați aici ei nu întrerup legăturile, ci continuă să le întrețină mai departe cu viitorii membri ai grupeii "Eliberarea muncii". P. Akselrod stabilit un timp în Elveția, din aceleași motive ca și cei amintiți mai sus în România, lucrează în redacția unor organe de presă revoluționare ruse ilegale, ca "Obșcina" și "Rabotnic", desfășurînd o vie activitate publicistică⁷⁾. Socialiștii români cunosc îndeaproape această activitate. Ziarele respective, împreună cu alte publicații revoluționare ruse ilegale, editate în Elveția, Franța sau Anglia, erau transportate în Rusia și prin România, și la această acțiune socialiștii români dădeau un concurs activ deosebit de important. În necrologul tipărit la moartea revoluționarului român Nicolae

Codreanu, redacția ziarului "Obșcina" menționa, între altele, aportul neprețuit adus de decedat la trecerea publicației respective în Rusia prin România⁸⁾. În coloanele aceuiași ziar a apărut și un articol al lui Nicolae Codreanu, semnat N. Dragoș și intitulat "România".⁹⁾ În acest articol autorul înfățișa un amplu tablou al urmărilor nefaste pe care le-a avut politica dusă de cercurile guvernamentale față de țărăniime în perioada războiului de independență 1877-1878.

În 1879 are loc la Voronej un Congres al socialiștilor ruși grupați în cunoscuta organizație revoluționară "Zemlia i volia". La acest Congres G.V. Plehanov, fiind în dezacord cu majoritatea delegaților, se retrage din cadrul organizației mai sus amintite și formează împreună cu P. Akselrod, L. Deutsch și alți membri ai viitoarei grupe "Eliberarea muncii", un cerc socialist separat cu o orientare pregnant bacunistă și care avea ca publicație ziarul "Ciornî peredel". Poziția adoptată de G.V. Plehanov și de ceilalți tovarăși ai lui la congresul de la Voronej ca și activitatea ulterioară a grupului "Ciornî peredel" au fost cunoscute de socialiștii din România. Publicația grupului respectiv "Ciornî peredel" se răspîndea printre socialiștii din țara noastră și era citită cu interes. Într-o scrisoare trimisă din Ploiești Dr.-ului Russel, citim: "Am primit zilele acestea "Ciornî peredel" din Geneva. E cu totul altă vorbă, nu e ca voința populară (Narodnaia volia) - totuși destul de inteligent, rezervat și din punct de vedere socialist cu totul distins. Iată o chestiune cu totul utilă; federalismul¹⁰⁾. Între 1879-1881 ajung în România chiar unii membri ai viitoarei grupe "Eliberarea muncii"¹¹⁾. În 1879, de exemplu, vine în România P. Akselrad. Cu ajutorul socialiștilor români acesta obține un pașaport pe numele "profesorului Libihe" și, pentru continuarea activității revoluționare se întoarce în Rusia¹²⁾.

În ianuarie 1880 poposește în țara noastră însuși G.V. Plehanov. Acesta se stabilește pentru câteva săptămîni în colonia revoluționarilor ruși situată într-o comună din

apropierea oraşului Tulcea. Colonia era condusă de un vechi membru al cercului "Cealicovski" din Petersburg, V.Ivanoski, iar la noi în ţară cunoscut sub numele de dr.Petru Alexandrov¹³⁾. De aci, cu sprijinul socialiştilor români, G. V. Plehanov pleacă în Franţa la Paris¹⁴⁾.

În acelaşi an, vine din nou în România P.Akselrod pentru a organiza, împreună cu socialiştii români trecerea de literatură revoluţionară în Rusia¹⁵⁾.

P.Akselrod foloseşte acest prilej şi face cunoştinţă mai îndeaproape cu socialiştii români, ia parte activă la o seamă de acţiuni întreprinse de aceştia, iar când i se iveşte ocazia, publică într-o revistă socialistă germană, cu circulaţie pe atunci în Europa, date şi informaţii cu privire la mişcarea socialistă din ţara noastră¹⁶⁾.

El locuieşte la Iaşi pînă în aprilie 1881 cînd, împreună cu dr.Russel şi alţii este expulzat de guvernul liberal. 15 ani mai tîrziu în organul central de presă al PMSDR "Lumea Nouă" se amintea de P.Akselrod ca despre "Prietenul nostru ... care a avut norocul (sic ! n.n.) de a mînca pîinea temniţei române, cînd cu expulzarea din anul 1881 a lui Russel şi altora ..."¹⁷⁾.

Prigoana dezlănţuită de liberali, în frunte cu Brătianu - "vizirul" - împotriva socialiştilor, după evenimentele din martie 1881 de la Iaşi, avea să ducă în anii imediat următori la slăbirea mişcării socialiste de la noi din ţară. Imprejurarea aceasta avea să se reflecte negativ şi asupra legăturilor dintre socialiştii români şi viitorii membri ai grupului marxist-rus "Eliberarea muncii". Nu într-atît însă ca aceste legături să înceteze cu totul.

L.Deutsch bunăoară, aminteşte în scrisorile sale din perioada anilor 1881-1882 că el, împreună cu ceilalţi tovarăşi din grupul "Ciornii peredel" scontau în realizarea planului lor de a se apropia de narodovolţi spre a se concentra toate ^{revoluţionare} forţele împotriva ţarismului şi pe aportul unor socialişti ca dr.Russel, Petru Alexandrov ş.a.. Dr.Russel, la un moment fişi dă chiar consimţămîntul de a urma pe Stefanovici în

Rusia și a activa cu el în cadrul organizației "Narodnaia volia". De asemenea și P.Alexandrov¹⁸⁾.

Legăturile socialistilor români cu primii marxști ruși se vor lărgi și întări considerabil o dată cu înființarea "Eliberării muncii". La aceasta contribuise, evident, schimbările noi care avuseseră loc, nu numai în mișcarea revoluționară rusă prin crearea grupului marxist rus amintit, dar și în mișcarea socialistă din România, care începând din aproximativ aceeași perioadă de timp se orientează hotărât spre marxism.

O expresie vie a acestei orientări a constituit-o "Revista socială" care a fost editată de cercul socialist din Iași în aprilie 1884 și a continuat să apară, cu o întrerupere de câteva luni, pînă în anul 1887. În articolul program tipărit în primul număr al publicației menționate se arăta că "Revista socială", respectiv editorii ei, își puneau ca sarcină să răspîndească ideile socialismului științific, să combată teoriile false pe care adversarii socialismului le prezentau ca teorii socialiste și să facă larg cunoscută în țara noastră dezvoltarea mișcării muncitorești din străinătate. Luîndu-și ca îndatorire să arate necesitatea și posibilitatea mișcării socialiste în România, editorii publicației mai remarcă în articolul citat că vor căuta să contribuie la formularea și traducerea în viață a sarcinilor socialistilor români, precum și la organizarea clasei muncitoare din țara noastră¹⁹⁾. Înființarea organizației marxiste ruse "Eliberarea muncii" și activitatea membrilor ei a găsit ecou în chiar primul număr al "Revistei sociale". Astfel în articolul program tipărit în această publicație se arăta, între altele, că alături de activitatea terorștilor ruși din organizația "Narodnaia volia" s-a început și munca de propagandă printre muncitori care va avea urmări pozitive pentru evoluția în continuare a mișcării de eliberare din Rusia. "Alături însă cu lupta terorștă - citim în acest articol - se urmează altă muncă mai puțin zgomotoasă, dar nu mai puțin însemnată și poate mai folositoare

pentru viitorul Rusiei, organizarea lucrătorilor, împrăștierea ideilor socialiste în popor"²⁰).

Socialiștii din țara noastră iau cunoștință de înființarea grupului "Eliberarea muncii" și de activitatea membrilor ^{lui} relativ repede și aceasta prin intermediul a numeroase căi și surse.

Unele ziare românești de orientare liberală publică, de pildă, anunțuri despre crearea noii organizații în mișcarea revoluționară rusă în chiar primii ani de existență a organizației "Eliberarea muncii". "Telegraphul" de pildă, în numărul său din 5 febr. 1884 își informa cititorii că "Sub titlul de Partid socialist revoluționar pentru liberarea muncii s-a format în acest din urmă timp în Rusia un nou Comitet revoluționar care a și publicat o lungă proclamațiune, însoțită de un program ..." Cîteva zile mai tîrziu același ziar, redînd o convorbire a corespondentului publicației germane Politische Correspondenz cu un activist politic despre partidele existente în Rusia, arăta că între partidele revoluționare din țara vecină nouă de la răsărit se înnumăra și "Partida socialistă revoluționară pentru liberarea muncii (ozvobojdenie truda) ..." ²¹).

Publicațiile periodice liberale publică știri despre membrii grupului "Eliberarea muncii" în anii următori cu scopul de a discredita lupta lor revoluționară în fața socialiștilor români. Unele dintre ele și în redacțiile cărora lucrau și oameni prin convingeri socialiști, tipăresc însă și informații favorabile grupei amintite. "Războiul", de pildă, unde lucra pe atunci ca redactor socialistul român E. Vaian, publică în extenso cuvîntarea lui G.V. Plehanov ținută la Congresul Internaționalei a II-a din Paris ²²).

Informații cu privire la "Eliberarea muncii" socialiștii români capătă însă nu numai prin intermediul publicisticii periodice, ci și prin mijlocirea multiplelor lor relații și legături pe care le întretin cu tovarăși de-ai lor aflați în Rusia sau în alte țări ca de exemplu cu Dr. Russel, Vl. Luțki, Blagoev ș.a. Dr. Russel, după ce renunță,

din motive independente de el, să mai plece în Rusia, părăsește Parisul pentru câțiva ani și se stabilește în Rumelia orientală din Bulgaria²³). Aci el continuă să mențină o strînsă legătură cu grupul "Eliberarea muncii": În septembrie 1885 îl găsim menționat de L.Deutsch în însemnările sale că, alături de alți simpatizanți, a ajutat cu bani activitatea publicistică a membrilor grupului marxist rus din Geneva²⁴). Iar cînd publicația liberală rusă "Obșceie delo" atacă pe dr.Russel ca fiind implicat într-o conspirație organizată în Bulgaria, cel care avea să respingă vehement acest atac era G.V.Plehanov²⁵). În Bulgaria dr.Russel vine cu un alt emigrant revoluționar rus Vl.Luțki care de asemenea se înnumără printre simpatizanții și prietenii membrilor organizației "Eliberarea muncii". Impreună cu dr.Russel acesta întreține relații de tovărășie cu cei din organizația amintită și ajută cu bani pe membrii ei²⁶). Vl.Luțki ca și dr.Russel cunoștea îndeaproape pe socialiștii români, îndeosebi pe membrii cercului socialist din Iași în frunte cu C.Dobrogeanu-Gherea. Ultimul fiind rugat, în vara anului 1883 de un grup de narodovolți să înlesnească prin cunoștințele sale stabilirea unei legături între o emigrantă revoluționară rusă și Comitetul Executiv al organizației "Narodnaia volia" în Rusia se adresează pentru ajutor lui Vl. Luțki în Bulgaria. Acesta nu lasă fără răspuns cererea tovarășului său din România și răspunde că persoana indicată ar fi D.Blagoev, cu care de altminteri și rezolvă solicitarea de care aminteam²⁷). Vl.Luțki cunoaște pe Blagoev în vara anului 1883 în Bulgaria unde revoluționarul bulgar venise din Petersburg de la studii să se odihnească în timpul vacanței universitare. Între ei se stabilește repede o strînsă prietenie, despre care Blagoev, peste cîteva decenii își va aminti cu plăcere²⁸). Se prea poate că prin Vl. Luțki, socialiștii români, mai precis C.Dobrogeanu-Gherea să-l fi cunoscut personal pe Blagoev. Oricum, în septembrie 1883 acesta din urmă, întorcîndu-se în Rusia la Petersburg pentru a-și continua studiile trece prin România. Si în

drum el se oprește la Ploiești unde este găzduit câteva zile de C. Dobrogeanu-Gherea²⁹⁾. Socialistul român, împreună cu tovarășii săi nu-l vor uita însă pe Blagoev după ce el pleacă din țara noastră. Ei îi vor urmări îndeaproape activitatea, cu care prilej, fie și indirect, vor fi la curent și cu munca grupului marxist rus "Eliberarea muncii". Într-o notă publicată de "Drepturile omului" - organul de publicitate al cercului socialist din București și la care Gherea era colaborator se arată că "...în Rusia apare de vreo cîtăva vreme un nou jurnal clandestin "Rabotnik", a ieșit deja numărul I. Programul lui este aceea a "social-democraților"³⁰⁾. O însemnare cu un conținut asemănător a apărut și în "Românul"³¹⁾, la care, pe vremea aceea colaborau și unii socialiști din București. În știrile acestea era vorba de publicația periodică "Rabocii" ("Muncitorul") apărută în ianuarie 1885 la Petersburg într-o tipografie ilegală și care reprezenta organul de presă al cercului social-democrat înființat de Blagoev la Petersburg în perioada anilor 1883-1887³²⁾. De menționat, în legătură cu aceasta, că Blagoev cu cercul său intră nemijlocit în legătură cu grupul "Eliberarea muncii" în anul 1884. Această legătură va continua să se întărească tot mai mult pînă prin anul 1887 cînd cercul lui Blagoev este lichidat de ochrana țaristă³³⁾.

Despre înființarea grupului "Eliberarea muncii" și activitatea membrilor lui, socialiștii români iau cunoștință și în mod direct. Există suficiente temeiuri să credem că membrii grupului amintit au căutat de la bun început să reia legătura și să informeze despre munca lor și pe socialiștii din România. Apariția "Eliberarea muncii" are loc într-un moment în care membrii ei trec printr-o situație materială deosebit de grea³⁴⁾, și într-o vreme cînd împotriva lor se ridică aproape întreaga emigrație revoluționară rusă³⁵⁾.

Socialiștii români de pe vremea aceea cunoșteau destul de bine această situație. În "Lumea nouă" un deceniu mai tîrziu, un contemporan care se prezenta ca "bun prieten" al lui P. Akselrod scria: "Pe atunci toate puterile vii ale

Rusiei revoluționare erau îndreptate spre mișcarea teroristă, condusă de vestitul "Comitet executiv" avînd ca organ "Zemlie i Volie" ("Pămînt și libertate"). Cei care față cu lupta aceasta eroică împotriva țarismului și a zbirilor salariați de dinsul, își arătau părerea că n-ar trebui totuși de părăsit organizarea muncitorilor erau priviți în cazul cel mai bun, ca utopiști, ca oameni nepractici³⁶⁾. În afară de aceasta, cu Rusia, legăturile membrilor "Eliberarea muncii" la început, sînt foarte slabe³⁷⁾. Socialiștii din România aveau în aceste condiții un rol deosebit de mare. Din partea lor se aștepta ajutor, atît pe linie materială și morală, cît mai ales pe linia stabilirii legăturilor cu mișcarea din Rusia. Căci Plehanov, împreună cu ceilalți membri ai grupeii "Eliberarea muncii", în căutarea căilor și mijloacelor necesare stabilirii contactului cu Rusia revoluționară, de bună seamă avea în vedere și România ca țară folosită și în trecut de revoluționarii ruși pentru trecerea literaturii ilegale sau a diferiților revoluționari în Rusia.

Printre primii la noi în țară care răspund așteptărilor tovarășilor lor ruși din Geneva sînt socialiștii români din Iași în frunte cu C. Dobrogeanu-Gherea. Încă în primul an de existență a organizației "Eliberarea muncii" apar în cuprinsul publicației marxiste românești "Revista socială" materiale trimise de membrii grupului amintit. Un asemenea material referitor la atentatul pregătit de Jeleabov împotriva țarului la începutul dec. al 9-lea a apărut în nr. 7 din noiembrie-decembrie 1884 al "Revistei Sociale". Publicînd acest material redacția menționa într-o notă la subsol că "Acest articol tradus din calendarul revoluționarilor ruși ne-a fost trimis din Zürich de prietenul nostru Ak."³⁸⁾ adică de Akselrod.

Socialiștii din România în cadrul legăturilor stabilite cu membrii grupului "Eliberarea muncii" caută de pe acum să acorde un sprijin real tovarășilor lor înainte de toate pe linia trecerii de literatură revoluționară în Rusia

prin țara noastră. După unele cercetări, printre socialiștii care activau într-unul din orașele de graniță spre răsărit cu țara noastră circulau în perioada anilor 1883-1884 lucrări marxiste, în cea mai mare parte a lor editate de membrii grupului "Eliberarea muncii". Așa de pildă, în anul 1884, la unul dintre acești socialiști s-a găsit, între altele, "Manifestul Partidului Comunist" cu o introducere scrisă de G.V.Plehanov și tipărit la hectograf. Împreună cu această lucrare s-a găsit de asemenea "Statutul Asociației Internaționale a Muncitorilor". Iar la o percheziție făcută în rândurile aceluiași socialiști în același an a căzut în mîna poliției țariste lucrarea lui F.Engels "Situția clasei muncitoare din Anglia"³⁹). Toate aceste lucrări, ca și altele, între care e de presupus și cunoscutele scrieri ale lui G.V.Plehanov ca "Socialismul și lupta politică", "Divergențele noastre" etc. au ajuns, neîndoielnic, în Rusia, din străinătate, și prin țara noastră.

România constituia o cale importantă de trecere a literaturii revoluționare ruse din Apus spre Rusia încă din dec. 7 și 8 al secolului trecut.

În perioada la care ne referim revoluționarii ruși găsesc în socialiștii din România același sprijin de nădejde ca și în trecut. Ei sînt ajutați și în ceea ce privește transportul de publicații revoluționare. În anul 1883, de exemplu, șeful de jandarmi ruși dintr-o regiune de frontieră și limitrofă cu granița românească raporta că după informațiile culese de agenții lui au fost trecute Dunărea din Tulcea două transporturi de publicații revoluționare și care au luat drumul spre Kiev, Harkov și Odesa. În același raport el arată de asemenea că are cunoștință de faptul că în Tulcea la dr.Ivanovski, (Dr.Petru Alexandrov) se mai găsește o cantitate mare, pînă la 50 de puduri de cărți și acestea urmează într-un timp apropiat să fie trimise în Rusia în baloturi de cîte 10 puduri fiecare⁴⁰). Într-un alt raport de aceeași proveniență se menționa că socialistul Levin, domiciliat pe teritoriul Rusiei, în cursul anului 1883 a mers

frecvent în oraşul Iaşi de unde s-a întors de fiecare dată cu "literatură ilegală"⁴¹⁾. Levin acesta, după alte rapoarte ale ohranei țariste se întâlnise cu o seamă de socialiști din România chiar pe teritoriul Rusiei lângă granița românească cu care prilej se stabilise modalitatea practică, concretă de a asigura transportul de literatură revoluționară din țara noastră în Rusia⁴²⁾. Cercetările la care ne-am referit mai sus ne vorbesc și de faptul că între publicațiile ce erau primite în Rusia prin România figurau și unele scrieri ale membrilor grupului "Eliberarea muncii" ca de pildă cunoscuta lor scrisoare deschisă adresată lui Dragomanov⁴³⁾.

Asemenea relații ca cele arătate erau cu totul fi-rești, normele între reprezentanții a două mișcări socialiste, din țări diferite, dar cu orientare ideologică și politică similare: orientarea marxistă. Socialiștii români ca și G.V.Plehanov și tovarășii săi, către mijlocul dec.al 9-lea își alcătuiseră planul de activitate și munceau pentru îndeplinirea sarcinilor prevăzute în el, în spiritul învățaturii lui K.Marx și F.Engels. În "Revista socială" și "Contemporanul" apar, ca și în publicațiile grupei marxiste ruse amintite, traduceri parțiale sau totale din operele întemeietorilor socialismului științific, precum și studii și articole în cuprinsul cărora se prezentau pe larg ideile lui Karl Marx și Friederich Engels. Astfel, în "Contemporanul" apar în limba română lucrările lui Fr.Engels: "Originea familiei, a proprietății private și a statului"⁴⁴⁾, "Politica externă a țarismului rusesc"⁴⁵⁾, iar în "Revista socială", "Starea politică actuală a Europei"⁴⁶⁾ ș.a. De reținut în legătură cu aceste traduceri că unele dintre ele, ca de exemplu "Politica externă a țarismului rusesc" a apărut în limba română la scurt interval de timp după publicarea ei în limba rusă de către grupa "Eliberarea muncii"⁴⁷⁾. Pe lângă aceste traduceri în publicațiile cercului socialist ieșean, în special în "Revista socială" se tipăresc o seamă de scrieri ale lui C.Dobrogeanu-Gherea, ca de exemplu "Karl Marx și economiș-

ții noștri⁴⁸⁾, "Potrivnicii socialiștilor în România"⁴⁹⁾, "Cîteva cuvinte d-lui Gheorghiu și altora"⁵⁰⁾, "Răspunsul lui d.Vasiliiu"⁵¹⁾, etc. prin care se populariza pe larg marxismul, îndeosebi ideile lui Karl Marx și Fr.Engels despre dezvoltarea societății omenești și principalele teze ale economiei politice, proletare, marxiste. Ca și membrii grupei "Eliberarea muncii" începe și printre socialiștii români lupta împotriva teoriilor anarhiste și anarhizante cu răspîndire în mișcarea socialistă din România la începutul dec. al 9-lea al secolului trecut. Încă în articolul-program al "Revistei sociale" se scria în legătură cu aceasta: "Cît despre întrebuintarea mijloacelor violente ca socialiștii ruși etc., spunem verde că, pentru țara noastră ar fi o nebunie; ar însemna a folosi celor mai răi dușmani ai noștri - s-ar compromite socialismul în țară și acei care ar împinge la asemenea mijloace n-ar putea fi cu știre sau fără știre, decît niște agenți provocatori"⁵²⁾. Un rol important în lupta contra teoriilor anarhiste printre socialiștii români îl are C.Dobrogeanu-Gherea. Intocmite de el în anul 1887 apar primele articole ample scrise de pe poziții apropiate marxismului împotriva anarhismului⁵³⁾. Concomitent cu această luptă Gherea depune eforturi susținute pentru orientarea socialiștilor români spre social-democrație și marxism. Sofia Nădejde, referindu-se la perioada 1883-1884, scria că "...prin discuții de nopți întregi între C.Dobrogeanu-Gherea și intelectualii socialiști mișcarea a fost îndrumată în direcția social-democratică marxistă"⁵⁴⁾. În 1884 grupa marxistă rusă amintită elaborează un proiect de program politic al social-democrațiilor ruși⁵⁵⁾, proiect la vremea lui apreciat în general pozitiv de V.I.Lenin⁵⁶⁾. După cum se știe, C.Dobrogeanu-Gherea întocmește și el un program cunoscut astăzi sub titlul de "Ce vor socialiștii români?" și pe care îl publică în "Revista socială"⁵⁷⁾, iar în 1886 îl tipărește și în broșură.

În ambele documente de care vorbim se prevedeau revendicări general-democratice formulate în întreaga mișcare

social-democrată de pe vremea aceea, între altele, votul universal direct, desființarea armatei permanente și înarmarea poporului, libertatea presei, a întrunirilor, a asociațiilor, inviolabilitatea domiciliului etc., precum și desființarea tuturor dărilor indirecte și înlocuirea lor printr-un impozit progresiv ș.a. În afară de acestea, fiecare program, în special în partea economică, conținea revendicări adecvate condițiilor locale, naționale din fiecare țară.

Cu toată simpatia manifestată de cercul socialist ieșean față de membrii grupului "Eliberarea muncii" activitatea acestei organizații nu este reflectată exclusivist, în spirit sectar în paginile "Revistei sociale". În coloanele aceleiași publicații se relatează pe larg despre activitatea și celelalte organizații revoluționare ruse "Narodnaia volia"⁵⁹⁾, organizație împotriva căreia G.V.Plehanov și grupul său tocmai luase atitudine și o criticase în lucrările lor. În "Revista socială" apar chiar materiale sub formă de traduceri care, după tematică și după orientarea lor nu puteau fi agreate de membrii "Eliberării muncii" și a căror activitate, cum arătam, în esența ei o aprobau și chiar și-o înșușeau amintiții socialiști din România⁶⁰⁾. Membrii lui vădeau simpatie și acordau sprijin material atât grupei marxiste ruse "Eliberarea muncii" cât și membrilor celeilalte organizații opuse acestei grupe "Narodnaia volia". L.Tihomirov - unul din conducătorii pe atunci ai organizației "Narodnaia volia" - criticat cu vehemență de Plehanov în primele sale lucrări marxiste, se bucură, de exemplu de atenție și considerație printre socialiștii români amintiți. În "Revista socială" apare în 1885 o recenzie adulativă la lucrarea acestuia intitulată "La Russie politique et sociale"⁶¹⁾. Autorul acestei lucrări întreține chiar legături directe cu Gherea⁶²⁾.

Socialiștii români înțelegeau în felul acesta să manifeste interes și sprijin tuturor forțelor revoluționare și democrate din mișcarea țării vecine, forțe care luptau

împotriva autocrației țariste, dușmanul comun al multor mișcări socialiste și democrate din numeroase țări pe vremea aceea. Ei își dădeau seama desigur de orientările diferite dominante în mișcarea revoluționară rusă de atunci, dar nu concepeau ca ei să intervină direct în soluționarea divergențelor care în fond privea o chestiune a unei mișcări din altă țară. De altminteri înșiși K.Marx și F.Engels, chiar după ce au stabilit legături strânse cu organizația condusă de G.V.Plehanov "Eliberarea muncii" nu și-au întrerupt contactele și nu și-au schimbat sentimentele de amiciție cu numeroși revoluționari ruși, de orientare narodnică (P.Lavrov, N.Danielson, Lopatin etc.). Intinsa corespondență întreținută între ei pe parcursul a câtorva decenii, atestă convingător acest lucru.

Spre sfârșitul secolului când procesul de clarificare ideologică din însăși mișcarea revoluționară rusă se amplifică și se adâncește, dând câștig de cauză marxiștilor ruși, legăturile dintre socialiștii români și membrii aminatei organizații marxiste ruse se întăresc și mai mult. În presa socialistă și muncitorească din România în ultimul deceniu și jumătate al secolului trecut apar numeroase articole și materiale scrise de G.V.Plehanov.

În "Contemporanul" de pildă, se tipărește sub formă de rezumat o primă biografie a marelui revoluționar democrat rus N.G.Cernișevski⁶³⁾, întocmită de conducătorul grupei "Eliberarea muncii", și publicată de acesta în "Der Sozial Demokrat" nr.6 din 16 nov.1888. Aceeași traducere apare din nou, patru ani mai târziu, în coloanele organului central de presă al PMSDR "Munca"⁶⁴⁾. Tot aci se retipăresc și unele materiale apărute sub influența sau chiar directă participare a membrilor grupei "Eliberarea muncii" în "Revista socială" ca de pildă "Explozia din palatul de iarnă"⁶⁵⁾, "Sofia Perovskaia"⁶⁶⁾, "Politica externă a țarismului rusesc" de Fr.Engels⁶⁷⁾ ș.a. Iar în "Lumea nouă" se publică unele din articolele lui G.V.Plehanov ca "1 Mai în Rusia"⁶⁸⁾ "Augustin Thierry" și "Concepția materialistă a istoriei"⁶⁹⁾

ș.a. Conducătorul grupei marxiste ruse "Eliberarea muncii" era prezentat de către "Munca" ca unul dintre colaboratorii publicației socialiste apărute la Paris sub conducerea unui român, "L'Ere Nouvelle"⁷⁰). Același lucru îl comunică cititorilor săi și "Lumea nouă" încă de la primele sale numere. În publicațiile social-democratice românești se vorbea în acest timp frecvent de existența și activitatea grupei "Eliberarea muncii"⁷¹) precum și despre unele din lucrările membrilor ei⁷²). "Azi - citim în "Lumea nouă" din anul 1896 - în fruntea social-democrației rusești stau : Pavel Akselrod, Plehanov și Vera Zasulici, din aceștia Plehanov e chiar cunoscut ca unul din cei mai cunoscutori ai teoriei marxiste"⁷³).

Lucrările lui G.V.Plehanov, între care și cunoscuta scriere marxistă deosebit de apreciată de V.I.Lenin "Cu privire la dezvoltarea concepției moniste asupra istoriei" erau citite în original de socialiștii români. Într-o scrisoare adresată lui Plehanov, Gherea scria cu privire la lucrarea menționată: "Firește că mi-am dat imediat seama cine este Beltov. Cartea este minunată din toate punctele de vedere și interesul pe care l-a stîrnit în Rusia este pe deplin meritat și despre aceasta am avut de curînd ocazia să mă conving și să aflu amănunte de la ruși în trecere pe aici"⁷⁴). Între Gherea și membrii grupei "Eliberarea muncii" se intensifică la finele secolului schimbul de corespondență⁷⁵). La unele din Congresele Internaționalei a II-a, Gherea are prilejul să se reîntîlnească personal cu ei⁷⁶). El ajută cu bani pe membrii grupului "Eliberarea muncii"⁷⁷) iar la rîndul său primește sprijin în special cu cărți din partea familiei Plehanov⁷⁸). G.V. Plehanov devine în timpul existenței PMSDR atît de apropiat socialiștilor din țara noastră încît conducătorii acestui partid îl solicită să sprijine interesele social-democraților români la Congresul Internaționalei a II-a de la Londra din anul 1896⁷⁹).

Pe de altă parte membrii grupului "Eliberarea muncii" apelează, în acest timp, la socialiștii români nu

numai pentru sprijin material, dar și pentru a le înlesni trecerea prin România de literatură revoluționară și chiar de oameni în Rusia. Când, de pildă, la finele anului 1899 Vera Zasulici pleacă în Rusia pentru cîtva timp folosește pentru această călătorie plină de pericole, un pașaport al unei cetățence din țara noastră. La procurarea lui un rol important l-a avut și C.Dobrogeanu-Gherea⁸⁰⁾.

Iar cînd V.I.Lenin scoate "Iskra", socialiștii români ajută la transportul acestei publicații în Rusia prin România în mare măsură datorită și legăturilor stabilite anterior între ei și membrii grupului "Eliberarea muncii".

N O T E

1. V.I.Lenin, Opere, vol.2o, E.S.P.L.P., 1956, pag.275.
2. De aci reiese că încă și mai înainte de perioada la care se referă în textul citat P.Akselrod îl văzuse pe dr.Russel.
3. P.Akselrod "Perejitorie i peredumannoe", Berlin 1923, p.37o.
4. I.Polevoi "Zarojdenie marksizma v Rosii" 1883-1894. Izd. AN SSSR, M., 1959, pag.16o.
5. I.Vitner "C.Dobrogeanu-Gherea" In "Viața Românească" nr.1o și 11 din 1957.
6. P.Akselrod, op.cit. p.37o.
7. I.Polevoi, op.cit. pag.159.
8. "Obștina" nr.8-9, nov.-dec. 1878, p.52.
9. "Obștina" nr.3-4 mart.-apr. 1878, p.46-48. Republicat în traducere românească în "Documente privind istoria României". Războiul pentru independență vol.I (partea I-a). Ed.Acad. R.P.R., 1954, p.565-569. La acest volum, în continuare, vom face trimiterea sub forma prescurtată D.R.I.
10. D.R.I., doc. nr.62o, p.786.
11. Pînă atunci dintre cei apropiați membrilor viitoarei organizații "Eliberarea muncii" fusese în țara noastră Rozalia Marcovna Bograd, soția de mai tîrziu a lui G.V.Plehanov. Ea sosește în România în august 1878 împreună cu un grup de studenți și studente de la Academia de Medicină din Petersburg, care la cererea lor sînt trimiși peste graniță să lucreze ca voluntari în spitalele de pe frontul ruso-turc din 1877/78. Cînd Rozalia Marcovna cu ceilalți tovarăși ai ei ajung în România războiul se terminase. Așa că după cîteva luni, prin luna noiembrie 1878 ei părăsesc țara noastră întorcîndu-se în patrie. Tot atunci pleacă și persoana de care vorbim acum. În legătură cu acest moment vezi R.M. Plehanova "Moia jizni" (Vospominanie), lucrare în manuscris la Muzeul "G.V.Plehanov" din Leningrad, dos.A88 pag.113, 115 ș.a. De asemenea articolul aceluiași autor "Periferiinfi crujoc" zemli i voli" - In grupa "Osvobojdenie truda" Sbornic nr.4, pag.92-93.
12. P.Akselrod, op.cit. pag.311-312.
13. Amănunte cu privire la activitatea lui V.Ivanovski în cadrul cercului "Ceaikovski" din Petersburg, vezi "Obștestva zemlia i volia 7o gg.".Petrograd 1924, p.62-65.

14. Informația ne-a fost dată de G. Bezviconi care avea în manuscris, spre publicare, un material despre A. Frunză și însemnările lui relativ la G.V. Plehanov în România.
15. P. Akselrod, op. cit. pag. 369.
16. Este vorba de articolul despre mișcarea socialistă din România publicat de el în "Anuarul" socialist german editat de Richter la Zürich la sfârșitul dec. al 8-lea sub titlul de "Jahrbuch für Sozial politik und Wissenschaft".
17. "Lumea nouă" I, M. nr. 192 din 28 mai 1895 pag. 1.
18. Vezi Grupa "Osvobođenje truda" Sbornic nr. 1, p. 152; Ibidem Sbornic nr. 3, pag. 98, 171; Ibidem Sbornic nr. 4, pag. 121, 123, 229.
19. "Revista socială" an. I, nr. 1, din 10 aprilie 1884.
20. Ibidem.
21. "Telegraphul" XV 3519 din 11 februarie 1884, p. 2.
22. "Războiul" an 13, nr. 4412 din 27 oct. 1889, p. 3. Este vorba de istorica cuvântare a conducătorului "Eliberarea muncii" care se încheia prin cuvintele: "Mișcarea revoluționară trebuie și poate să biruiască numai ca mișcare a muncitorilor" (Textul este produs aci de noi după ziarul de mai sus, care la rândul său a tipărit-o în limba română după revista germană "Sozial-Demokrat" 1889 nr. 31, unde a și apărut întîia oară).
23. Vezi Grupa "Osvobođenje truda" - Sbornic nr. 4, p. 229.
24. Grupa "Osvobođenja truda" Sbornic nr. 6, pag. 310.
25. Vezi "Obščee delo" nr. 85 din mai 1886 și nr. 86 din iunie același an.
26. Grupa "Osvobođenje truda" - Sbornic nr. 6, pag. 310.
27. D. Blagoev "Moi vospominania" Moskva, 1928, pag. 33.
28. Ibidem.
29. Ibidem p. 34.
30. "Drepturile omului" I, nr. 45 din 28 martie 1885, pag. 2.
31. "Românul" XXIX din 13 martie 1885, p. 1. În legătură cu problema care ne interesează aci se scrie: "Un ziar "Muncitorul" a apărut de cîteva zile și încă în mii de exemplare. Acest ziar, care a fost tipărit într-o tipografie secretă, este lucrat cu multă îngrijire".
32. I. Polevoi "Iz istorii rabocei peciati" 1882-1900 gg. M. 1962, pag. 53-58.
33. Ibidem.

34. I.Polevoi "Zarojdenie marxizma v Rosii" M., 1959, pag.179.
35. Spiritele erau atât de agitate împotriva lui G.V.Plehanov și a tovarășilor săi încât nu au lipsit voci care să-i acuze chiar de trădare a ideilor revoluției și de agenți ai ohranei țariste. Vezi G.V.Plehanov "Litteraturnoe nasledstvo" vol.I, M., 1934, pag.250.
36. "Lumea nouă" II, nr.556 din 19 iunie 1896.
37. I.Polevoi "Zarojdenie markxizma v Rosii" M., 1959, pag.193.
38. "Revista socială" an I nr.7, nov.-dec. 1884, pag.249.
39. I.G.Budak "Obščestvenno politiceskoe dvijenie v Bessarocii v poreformenii period", 1959, pag.294.
40. Ibidem, Fond lo2, 3 deloproizvodstvo, 1883, dos.637, fila 2, citat după I.G.Budak, op.cit., pag.271.
41. "Vedomost doznaniiam o gosudarstvennih prestupleniah proizvodiașhaia v jandarmskiih upravleniah Imperii, za vremia c 1 iulie 1883 po 1-2 ianv. 1884", Vîpusk VII pag.5.
42. Tentralfii gosudarstvenfi istoriceskii arhiv v Leningrade Fond 1405, 1884 dos.10868 fila 96. Relatat după I.G.Budak, op.cit. pag.272.
43. I.G.Budak, op.cit. pag.273.
44. "Contemporanul" an IV (1884-1886) pag.321 și urm.
45. Ibidem, an.VII (1889) Seria I-a pag.85 și urm.
46. "Revista socială" an II (1886-1887) pag.75 și urm.
47. Articolul a apărut în publicația grupei "Eliberarea Muncii" intitulată "Soțial demokrat" cartea I, pag. 176-184 și cartea II pag.47-61, din anul 1888.
48. "Revista socială" an I (1884) nr.1, pag.6-20; nr.2, pag.43-56; nr.3 pag. 81-99, nr.4, pag.121-139; nr.5, pag.161-182; nr.6, pag.217-234.
49. "Revista socială" an I (1884) nr.2, pag.57-67; nr.5, pag.182-192;nr.6, pag.200-214.
50. "Revista socială" an I (1884) nr.6, pag.237-240.
51. "Revista socială" an II (1886) nr.2, pag.58-75; 1887, nr.3, pag.106-127.
52. "Revista socială" an I (1884) N 1.
53. "Revista socială" an II (1887) nr.4, pag.153-168; nr.5, pag.193-216.
54. Sofia Nădejde, "Amintiri", în "Adevărul", din 18 mai 1935, pag.5.

55. Republicat în ultimul timp și în G.V.Plehanov "Opere filozofice alese", vol.I, Moscova, 1956.
56. V.I.Lenin, Opere complete, vol.5, pag.125
57. "Revista socială" nr.8, 9, 10 și 11 din 1885.
58. "Ce vor socialiștii români", Iassy, 1886.
59. "Revista socială" an I (1884) nr.3, p.120; nr.4 pag. 158; nr.5, pag.195-200; nr.6 etc.
60. "Revista socială" I (1885) nr.1-4, nr.7 etc. etc.
61. "Revista socială II (1886) nr.1, pag.44-48.
62. L.Tihomirov "Vospominania" M., 1927, pag.209.
63. "Contemporanul" VII nr.4, din sept.-oct. 1889, pag.330-335.
64. N.G.Cernișevski în "Munca" V, nr.30 din 25 sept.1894, pag.3.
65. "Munca" an I nr.6 din 1 april.1890, p.3-4.
66. "Munca" an I nr.12, din 13 mai și nr.13 din 14 mai 1890, nr.4.
67. "Munca" an I 1890, nr.29, 30, 31, 32 și 33. Acest articol a mai fost de asemenea republicat în "Lumea nouă" II din 27 aug. p.1-2; 28 aug. p.1-2; 29 aug. p.1-2; 31 aug. p.1-2; 1 sept. p.1-2 și 2 sept. p.1-2 în anul 1896.
68. "Lumea nouă" I N.153 din 16 apr.1895.
69. "Lumea nouă" (supliment literar și științific) III nr.6 din 8 dec.1896 p.1-3, nr.7 din 15 dec.1896, p.3-5 și nr.8 din 22 dec.1896 p.7-8.
70. "Munca" IV nr.27 din 29 aug.1893 p.4. G.V.Plehanov publică în "L'Ere Nouvelle" cuvântarea sa ținută în problema războiului la Congresul Internaționalei a II-a de la Zürich. Cu acest prilej el intră în corespondență cu redacția revistei amintite. Din această corespondență s-a găsit o scrisoare care a și fost publicată în G.V.Plehanov "Literaturnie nasledstvo" Sbornic I M., 1934, p.276.
71. Vezi de pildă "Lumea nouă" I nr.192 din 28 mai 1895 p.1.
72. Vezi "Critica socială" I nr.5/1892, p.176; Munca III nr.48 din 1893 pag.4; "Lumea nouă" nr.215 din 21 iunie 1895, p.3 etc.
73. "Lumea nouă" II nr.556 din 19 iunie 1895.
74. Textul original al scrisorii se păstrează la Muzeul "G.V.Plehanov" din Leningrad la cota V 151, l.Cea mai mare parte a ei a fost publicată în G.V.Plehanov "Li-

teraturnoe nasledstvo" tom.IV, M. 1937, pag.300-301.

75. Numeroase scrisori adresate de C.Dobrogeanu-Gherea lui R.M.Plehanova și V.Zasulici și L.Deutsch se păstrează la muzeul "G.V.Plehanov" din Leningrad.
76. Așa de pildă la Congresul Internaționalului a II-a din Zürich în anul 1893, despre această întilnire amintește V.Zasulici într-o scrisoare trimisă de ea lui L. Deutsch Grupul "Eliberarea muncii", Sbornic, nr.4, pag.245.
77. Vezi scrisoarea lui C.Dobrogeanu-Gherea trimisă lui G.V.Plehanov în anul 1896 despre care am amintit în nota 74. De asemenea vezi și scrisoarea trimisă de P.Akselrod lui G.V.Plehanov la 25 mai 1898 și apărută în "Perepiska G.V.Plehanov P.B.Akselroda", tom.II sub redacția R.M.Plehanova, M.1925, pag.29-30. Akselrod comunica prin această epistolă lui Plehanov printre altele, că a primit "de la Dobrogeanu", respectiv de la Gherea suma de 100 franci pentru V.Zasulici care e foarte grav bolnavă. Rozalia M.Plehanova - redactorul volumului unde s-a tipărit această scrisoare - dă, în legătură cu faptul menționat în scrisoare, câteva informații suplimentare extrem de utile, mai ales pentru viitorii cercetători ai operei lui C.Dobrogeanu-Gherea. Astfel, ea amintește de faptul că socialistul român trimițând lui Akselrod pentru Zasulici banii respectivi adresează acestuia și o scrisoare din 9 mai 1898 în cuprinsul căreia Gherea formulează o seamă de obiecții și păreri pe marginea articolului lui P.B.Akselrod publicat în "Neue Zeit" în legătură cu lupta marxiștilor ruși împotriva narodnicilor. P.B.Akselrod publica articolul său intitulat "Die historische Berechtigung der russischen Sozialdemokratie" în "Neue Zeit" 1897-1898 II Band pag.100-111 și pag.140-149. Scrisoarea lui Gherea de care amintea R.M.Plehanova deocamdată nu a fost găsită.
78. Vezi scrisoarea lui C.Dobrogeanu-Gherea către Plehanov din 1896 și despre care aminteam în nota precedentă. R.M.Plehanova publicând această scrisoare arată că lucrările cerute de Gherea erau trimise din Geneva prin intermediul surorilor Irimescu, studente pe atunci la Universitatea din Geneva.
79. Ibidem.
80. Scrisoarea lui G.V.Plehanov din 16.XII.1899 și adresată lui P.Akselrod reflectă tocmai un episod din călătoria amintită a lui Vera Zasulici în Rusia, vezi "Perepiska G.V.Plehanov i P.Akselrod" tom.II, sub redacția R.M. Plehanova M., 1925, pag.108.